ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

УДК 811.111

Петренко Т.І.
старший викладач кафедри
іноземних мов
Харківського економіко-
правового університету

Історія англійської мови: від сивої давнини до наших днів

Анотація. В статті розглянуто розвиток та історію англійської мови протягом століть – від сивої давнини до наших днів, а також вплив видатних історичних подій на формування та подальший розвиток англійської мови.

Ключові слова: кельтський, гаельська мова, мова гірської Шотландії, валлійська, бретонська, вторгнення, плем'я, нормандський.

Аннотация. В статье рассмотрено развитие и история английского языка на протяжении многих веков: от седой старины и до наших дней. А также влияние некоторых значимых исторических событий на формирование и дальнейшее развитие английского языка.

Ключевые слова: кельтський, гаэльский язык, язык горной Шотландии, валлийский, бретонський, вторжение, плем'я, нормандський.

Summary. The history and development of the English language during centuries from ancient times till our day and also the influence of different historical events on the formation of the English language are considered in this article.

Key words: Celtic, Gaelic, Scotch-Gaelic of the Highlands, Kymric or Welsh, Breton or Armorican, invasion, tribe, Norman.

Історію англійської мови багато філологів та лінгвістів ділять на три періоди: англосаксонський, середньо англійський і новоанглійський. Однак поділ цей досить умовний, бо мова існувала у племен, що населяли Британські острови, задовго до завоювання Британії Цезарем або розповсюдження на території країни християнства.

Перші згадки в стародавніх літописах про жителів, що населяли британські острови, відносяться до 800 року до н.е. У цей час на острів переселяється плем'я індоєвропейського народу – кельти.

Ті племена, які жили на островах до приходу кельтського народу? не залишили жодних слідів в історії.

З 800 року до н.е. починається епоха британських кельтів і, відповідно, кельтської мови на території Британії. Кельти знаходились на достатньо високому щаблі культури – їм була вже відома обробка землі за допомогою мотики й плуга. Кельтами були побудовані перші міста Британії, які були по сутіобгородженими селами. Писемності у кельтів цього періоду не було.

Багато лінгвістів дотримуються тієї думки, що слово "Британія" походить від слова з кельтським коренем – brith «розфарбований». У літописах можна знайти згадку, що кельти дійсно розфарбовували собі обличчя й тіла, коли збиралися на війну чи полювання.

Кельтські мови діляться па дві основні групи – галло-бретонська та гаельська. Гаельською мовою говорило населення Галлії – (територія сучасної Франції); британські мови поділяються на а) бретонську (Breton or Armorican), що зберіглася до нашого часу в Бретані (північ Франції), б) Корнська (Cornish), нині вимерла, мова населення Корнуола, на якій говорили до кінця 18 ст.; в) валлійська (Kymric or Welsh), на якій говорять мешканці Уельсу. До гаельської групи входять а) мова гірської Шотландії (Scotch-Gaelic of the Highlands), б) ірландська (Erse) і в) менкська мова (the Manx language), на якій говорили на острові Мен в Ірландському морі (вимерла в 20 ст.).

Через сторіччя після завоювання британських островів Цезарем, в 44 році до н.е., Британські острови відвідав римський імператор Клавдій, після чого Британія стала вважатися Римської провінцією. У цей період спостерігається тісне спілкування кельтського народу і римлян, що, безумовно, знайшло своє відображення в мові.

Римляни колонізували країну і створили в ній безліч військових таборів, з яких згодом розвинулися англійські міста. Це – всі ті міста, які містять у своїй назві елемент, що походив від латинського *castra* – «військовий табір, зміцнення»: Lancaster, Manchester, Chester, Rochester, Leicester. Серед найбільших торгових центрів були такі міста, як Лондон (Londinium), Йорк (Eburacum), Колчестер (Camulodunum).

Відомі й такі поширені слова, як *street* «вулиця» (від латинського виразу *via strata* «мощена дорога») і *wall* «стіна» (від *vallum*

«вал»). Є багато прозивних іменників, запозичених з латині: *wine* «вино» – з лат. *vinum* «вино»; *pear* «груша» – з лат. *pirum* «груша»; *pepper* «перець» – з лат. *hiper*.

Безпосередніми прабатьками англійського народу є німецькі племена саксів, ютів, англів і фризів, які проникли на територію Британії в 449 році. Так як за чисельністю ці племена набагато перевершували кельтські, то поступово англосаксонське наріччя повністю витіснило кельтське наріччя з ужитку.

Завдяки англосаксонським племенам в англійській мові з'явилися багато назв географічних об'єктів, що збереглися до наших днів. Також такі слова, як *butter, pound, cheese, alum, silk, inch, chalk, mile, mint* – мають загальнонімецькі коріння, запозичені з латині. Або слово *Saturday* – розшифровується як «день Сатурна» – батька бога Юпітера в давньоримській міфології.

Завдяки християнізації Британії (597 – 700 р.р.) з'явилося багато слів, які були запозичені саме в цей час. Наприклад, *school* «школа» – з лат. *schola* «школа», *Bishop* «єпископ» – з лат. *Episcopus* «наглядає», *mount* «гора» – з лат. *montis* (род. від.) «гора», *pea* «горох» – з лат. *pisum* «горох», *Priest* «священик» – з лат. *presbyter* «пресвітер».

За приблизними підрахунками лінгвістів в цю епоху англійська мова запозичила з латини понад 6 сотень слів, не рахуючи похідних від них. В основному це слова, які стосуються релігії, церкви, а також управління державою.

У 878 році починається завоювання англосаксонських земель скандинавами. Протягом багатьох років вони жили на землях Британії, вступали в шлюби з представниками англосаксів. В результаті в англійській мові з'явився ряд запозичень зі скандинавських мов. Наприклад, *amiss* «негаразд», *anger* «гнів», *auk* «гагарка», *awe* «благоговійний страх», *axle* «вісь», *aye* «завжди».

Буквосполучення *sk-* або *sc-* на початку слова в сучасній англійській також є дуже частим показником, що слово є скандинавського походження. Наприклад, *sky* «небо» (при споконвічно англійському *heaven*), *skin* «шкіра» (при споконвічно англійською *hide* «шкура»), *skull* «череп» (при споконвічно англійською *shell* «шкаралупа; оболонка»).

Скандинавське вплив на англійську мову проявився у зростанні диалектальних відмінностей в 11-12 ст. Особливо відчувається цей вплив на північно-східних діалектах – нортумбрийсько-

му та мерсійському. Пізніше деякі скандинавські елементи проникли й у інші райони, а з них – у лондонський діалект, який став основою стандартної англійської мови.

У 1066 р. почалося завоювання Англії норманами. Ця подія була поворотним пунктом в історії Англії та справила значний вплив на англійську мову.

Французи стали масами прибувати до Англії. Серед них були представники різних професій, також представники різних видів нових ремесел, раніше англійцям невідомих – каменотеси, рудокопи, кравці, фландрські ткачі, які заснували в Південній Англії кілька селищ. З іншого боку, нормандське завоювання супроводжувалося появою в Англії різного роду торговців, що займалися продажем тканин, солі, вин, пряностів, будівельного каменю, заліза та інших товарів. Протягом правління Вільгельма Завойовника в Англії переселилося близько 200000 французів. Приплив французів тривав близько двох століть.

Протягом декількох сторіч після завоювання панівною мовою в Англії була французька мова. Вона була мовою двору, уряду, судових установ і церкви. Англійську мову відтіснили в більш низьку соціальну сферу: нею говорила основна маса селян і міського населення. Таким чином, відношення між французькою та англійською мовами мало інший характер, ніж ставлення між скандинавськими та англійськими говорами. Французька мова стояла над англійською та становила приналежність панівного класу.

У середньо англійських літературних пам'ятках можна знайти багато свідчень про це положення англійської мови. Так, наприклад, Роберт Глостерський говорить у своїй віршованій хроніці (кінець 13 ст.): «Так Англія підпала під владу Нормандії. нормани не вміли тоді говорити ні на якій мові, крім своєї власної, і говорили по-французьки, як у себе на батьківщині, і так само вчили своїх дітей. Так що знатні люди нашої країни, які походять від них, дотримуються тієї ж мови, якій вони привезли зі своєї батьківщини. Бо якщо людина не знає по-французьки, люди про нього низької думки, але люди нижчого звання ще тримаються за англійську мову і за свою власну мову. Я думаю, немає в усьому світі таких країн, які не дотримуються своєї власної мови, крім однієї Англії».

Протягом 12 та 13 ст. ні один з англійських діалектів не піднімався на щабель національної мови: всі вони були рівноправними, незалежними один від одного місцевими говорами. Це була

епоха анархії діалектів. У деяких з цих діалектів, особливо на півночі Англії, посилився лексичний вплив скандинавських прислівників.

Існування в країні двох мов створило ситуацію, при якій вони неминуче повинні були вступити між собою в боротьбу, а, з іншого боку, – надати одина на одну сильний вплив; 12, 13 і 14 століття заповнені цим процесом. Результати його були двоякі: 1) боротьба за панування між французькою та англійською мовами закінчилася в кінці 14 ст. перемогою останньої, але 2) англійська мова вийшла з цієї боротьби у значно зміненому вигляді: її словник збагатився великою кількістю французьких слів.

Слід також зазначити, що третьою мовою, що функціонувала в країні, була латинь, яка в Англії, як і у всій Західній Європі, була мовою церковного вжитку та мовою науки.

У міру зростаючої асиміляції нормандської частини населення англійська проникла в ті суспільні верстви, де раніше мовою спілкування була французька. Починаючи з 13 ст. можна простежити поступове розширення сфери вживання англійської мови. Таким, чином, французька мова починає здавати свої позиції. Так, у 1258 р. англійський король Генріх III звернувся до жителів країни з відозвою на двох мовах - французькою та англійською (лондонському діалекті). У середині 14 ст. підйом англійської мови стає ще більш очевидним. Англійська мова почала поступово витісняти французьку з судочинства та парламенту; викладання в школах починає вестися англійською.

До кінця 14 ст. англійська стає державною мовою. Останнім актом, який остаточно закріпив перемогу англійської мови над французькою, було скасування в 1477 р. французької як мови шкільного навчання. З цього часу відбувається зміна співвідношення діалектів між собою. Особливе положення набуває лондонський діалект, що увібрав у себе риси різних діалектів.

Слід зазначити, що 15 століття було періодом великих змін у державному устрої Англії. Після війни Червоної і Білої Троянди (1455-1485) в країні встановилася абсолютна монархія династії Тюдорів. Це сприяло різкій централізації влади і відділенню державної мови від діалектів, які перейшли у стан усних говірок.

До 16 століття чітко позначилося особливе становище лондонського діалекту, як основи національної мови, а до кінця 16 ст. складання національної мови можна вважати закінченим.

Викладання рідної мови в школі починається в кінці 16-го початку 17 століття. У зв'язку з цим виникає необхідність вироблення універсальних мовних норм.

Перші граматики англійської мови будувалися за зразком латинських; зокрема, перші граматисти орієнтувалися на латинську граматику. Серед них можна назвати імена У. Буллокара, Б. Джонсона, Ч. Джонсона, Ч. Батлера, Дж.Уолліса та ін.

У другій половині 18 ст. граматисти ставлять собі за мету «вдосконалити» мову, очистивши її від усього непотрібного, і зафіксувати її в такому вигляді навічно. У відповідності з поставленою метою граматисти цього часу не тільки описують мову, а й встановлюють певні правила, рекомендації та заборони.

У 1795 році в світ виходить перший підручник «Англійська граматика» Ліндлі Мюррея (Lindley Murray). Майже два століття цей підручник є основоположним в граматиці англійської мови. Всі освічені люди вивчали граматику Мюррея.

Таким чином, до кінця 18-го початку 19 ст. була повністю встановлена норма національно-літературної мови. Був створений той навчально-довідковий апарат – граматики й словники, який дозволяє вибрати правильну форму або відповідне слово в межах цієї норми.

Сучасна мова на британських островах зовсім не є статичною. Мова живе, постійно з’являються неологізми, деякі слова відходять у минуле. Однак найголовніша відмінність англійської мови від багатьох європейських мов полягає в тому, що у Великобританії немає статичних норм. Навпаки, саме різні діалекти і говірки вважаються найбільш популярними. Розрізняються не тільки вимова слів на фонетичному рівні, але є також і абсолютно різні слова, що позначають одне і те ж поняття.

ЗМІ та члени уряду спілкуються британською англійською. Але найпопулярнішою вважається американська англійська. Існують і австралійська англійська, і канадська англійська та багато інших діалектів. На території самої Великобританії вживаються кілька діалектів, на яких розмовляють жителі тієї чи іншої провінції.

Популярності англійської мови дуже сприяла колоніальна політика Великобританії, колонізація Австралії та Північної Америки.

Після Другої Світової війни зросло значення такої країни, як США, що також сприяло популяризації англійської мови. Але ще у XIX ст. з'являються праці, присвячені мові США. У 1816 р. видається словник Джона Пікерінга (J. Pickering) під заголовком «A Vocabulary, or Collection of Words and Phrases which have been supposed to be Peculiar to the United States of America». Ця робота є першою, в якій зібрані американізми. У той же час позиція Пікерінга була пробританською: Пікерінг прагнув вилучити з обігу те, що не збігалося з британською нормою. Проти Пікерінга виступив Ной Вебстер (Noah Webster), який захищав право американців на власну словотворчість.

У 1828 р. Уебстер опублікував свій знаменитий словник «An American Dictionary of the English Language». Цей словник цілком заснований на лексиці, формах і вимові, властивих англійській мові США, і мав велике значення для встановлення американської письмової норми. Він перевидавався з виправленнями і змінами багато разів, і є одним з найбільших сучасних словників англійської мови.

Багато суперечок викликало питання, чи є мова США самостійною мовою і чи можна говорити про існування американської мови. Як відомо, англійська мова Англії і англійська мова США розійшлися не настільки, щоб люди, які говорять на одній з них не могли розуміти усне мовлення тих, що говорять на іншій; ті, хто знають один з цих варіантів вільно читають будь-який текст, написаний на іншому. Ці факти говорять проти визнання мови США особливою «американською» мовою.

З іншого боку, мова США – це державна мова незалежної країни, мова американської нації. Тому представляється абсолютно необгрунтованим існувавший до недавнього часу погляд консервативно налаштованих англійських кіл на мову США як «зіпсований» діалект англійської мови. Вельми крайню позицію зайняв у цьому питанні Г. Л. Менкен (H.L. Menken). У своїй книзі «The American Language», виданій у 1938 р., він різко наполягає на тому, що мова США - особлива мова, яка не має вже нічого спільного з англійською, крім походження. Менкен намагається звести в норму вживання просторічних форм (I seen him) і сленгу. Решта сучасних лінгвістів, які пишуть про мову США, займають більш поміркована позицію.

У сучасному світі Інтернет-спільнота, науковці та діячі культури в основному спілкуються англійською мовою. Важко навіть підрахувати точну кількість людей, які володіють в наш час англійською мовою; результати досліджень різняться на десятки відсотків і коливаються від 600 млн. до 1,2 млрд. Однозначно, англійська мова є найважливішим засобом комунікації в сучасному світі.

Література:

1. Іванова І.П., Чахоян Л.П., Бєляєва Т.М. Історія англійської мови. Підручник. Хрестоматія. Словник. – М., 1999.

2. Расторгуєва Т.А., Жданова І.Ф. Курс лекцій з історії англійської мови. Вип. III IV. – М., 1972.

3. Смирницький А.І. Англосаксонська мова / Смирницький А.І. – М., 1955.

4. Іванова І.П., Бєляєва Т.М. Хрестоматія з історії англійської мови / Іванова І.П., Бєляєва Т.М. – Л., 1980.